

Helsinki

Toisenlainen taidemaailma

Taidelaitokset lähiöissä vuosina 2016-2018

Helsingin osallistavassa kulttuurityön mallissa

Toimittaja: Ari Tolvanen

Kirjoittajat: Stuba Nikula, Mari Laakso, Ari Tolvanen ja Pekka Turunen

Tiedustelut: ari.tolvanen@hel.fi

Julkaisija: Helsingin kulttuurikeskus

Ulkoasu ja taitto: kulttuuri.graafikot@hel.fi

Kansi: kuva Jouni Ihalainen, Sari Palmgrenin teoksesta Aidatut unelmat

Painopaikka: Next Print

Painettu: ISBN 978-952-331-576-1

Sähköinen: ISBN 978-952-331-577-8

Toisenlainen taidemaailma

Malminkartanon portaat
Helsingin taideseura
Kuva: Maj-Britt Huovila

Sisällysluettelo

1. Helsingin malli – Mitä, miksi ja kenelle?	6
2. Helsingin mallin arvioinnista ja loppuraportista	7
3. Taidelaitokset lähiöissä	9
Toiminnan aloitus	10
Vaikutuksellista toimintaa	12
Taidelaitokset oppimassa	14
Juurrutusta	15
Mitä jäi	17
Määrällisiä mittareita	17
4. Kaupunginosat ja taidehankkeet	19
Alueet ja verkostot	19
Roolit ja kumppanuudet	20
Vaikutukset alueella	20
Alueellisten kulttuurikeskusten rooli	23
5. Loppunäytös	25

Zodiak: Urbaaniluonto
Mitä puut tekevät
Kuva: Anne Harju

Helsingin malli – Mitä, miksi ja kenelle?

Jo 80-luvun kulttuurilautakuntapäytäkirjoja lukiessa vastaan tulee päätöksiä, joissa painotetaan sitä, että kulttuuripalveluittemme tulee olla koko Helsingin ja kaikkien helsinkiläisten saavutettavissa. Kaupunkilaisten osallisuus kulttuurin tekemisessä eikä vain kokemisessa on lähes yhtä vanha ja usein toistettu ajatus.

Erialaisten kokeilujen ja kansainvälisten vertailujen jälkeen ensimmäinen kolmivuotiskausi ”alueellisen osallistavan kulttuurityön” mallia käynnistyi 2016. Lisärahoituksen voimalla 12 keskustan kulttuurilaitosta alkoi toimia neljässä kaupunginosassa. Tässä loppuraportissa käydään läpi kolmivuotiskauden oppeja, onnistumisia ja kokemuksia.

Helsingin alueet ovat omaleimaisia ja niissä asuu lukuisa määrä aktiivisia kaupunkilaisia. Moni järjestö toimii alueellisen jaon mukaisesti. Sosiaalinen media on luonut Helsinkiin satoja alueellisia ryhmiä. On arvioitu, että 100 000 helsinkiläistä on mukana alueellisessa Facebook-ryhmässä. Kierrätysryhmissä jäseniä on kolminkertaisesti enemmän. Voiko alueellinen asukkaita osallistava taideprojekti toimia punaisena lankana, joka sekä yhdistää näitä verkostoja, että tekee ne toinen toisilleen näkyviksi?

Kaupungin omilla palveluilla on pitkä historia alueellisista verkostoista. Nuorisotoimi, opetus, kaavoitus, sosiaalityö, kirjastot, liikuntapalvelut ja avustustoiminta sekä monet muut ovat vuosikymmeniä toimineet myös alueellisina verkostoina. Kulttuuri on näkynyt näissä verkostoissa aikojen saatossa vaihtelevasti. Helsingin mallin tavoite on tuoda kulttuuri alueellisten verkostojen kiinteäksi osaksi.

Helsingin maantieteellinen rakenne keskittää palveluita niemen kärkeen. Voi jospa ruotsalaiset eivät olisikaan 1630-luvulla siirtäneet kaupungin keskustaa lahden pohjukasta niemennokkaan! Tämä keskittyminen näkyy myös taidelaitosten sijoittumisessa. Tutkimusten mukaan taiteen ja kulttuurin yleisötkin ovat keskustavetoisia. Mitä taidelaitos voi oppia yleisöistään ja ei-yleisöistään, kun se jalkautuu kauas kotipesästä ja ryhtyy keskusteluun alueen asukkaiden kanssa?

Helsingin malli jatkuu jo toista kolmivuotiskauttaan. Toiminta kehittyi ja monimuotoistuu. Pilottien ja ensimmäisen kauden kokemukset syventävät, monipuolistavat ja nopeuttavat jalkautumisen prosessia. Asukkaiden ja taidelaitosten kaksisuuntainen oppimisprosessi voi kehittyä vielä valtavasti.

Ja jonain päivänä tätä ei tehdä enää erillisrahoituksella vaan aluetyö on yhtä kiinteä osa taidelaitosten toimintaa kuin yleisötyö tai kansainvälistyminen. Jonain päivänä.

Stuba Nikula, ex-kulttuurijohtaja ja kulttuuripalvelupäällikkö-evp

Helsingin mallin arvioinnista ja loppuraportista

2

Helsingin mallin tavoitteena on ollut edistää kulttuurista osallisuutta motivoimalla taidelaitoksia jalkautumaan seinensä ulkopuolelle esikaupunkialueelle uusien potentiaalisten yleisöjen pariin vuosina 2016-18. Mallilla on etsitty uusia toimintatapoja, joilla kulttuuria vähän harrastavat saadaan vedetyksi mukaan taiteen maailmaan. Jalkautuminen on samalla myös osa kaupunkistrategiaan kuuluvaa segregaatiorajun torjuntaa ja sosiaalisen pääoman vahvistamista kaupunginosissa.

Vuosi 2018 oli kolmivuotisen hankekauden päätösjakso. Helsingin malliin osallistui 12 taidelaitosta neljällä pilottialueella Kaarelassa, Vuosaaressa, Maunulassa ja Jakomäessä. Varsinaisten pilottialueiden lisäksi hankkeita viritettiin myös Mellunkylässä. Avustuksia taidetoimijoille myönnettiin yhteensä 376 450 euroa vuodessa. Hankekokonaisuudelle on saatu tukea myös opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Helsingin mallin arviointiin on kuulunut Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) tuottama alku- ja [loppukartoitus](#) pilottialueilla. Keskeinen osa tätä ovat olleet yli 18-vuotiaille suunnatut puhelinhaastattelut kauden alussa ja lopussa. Haastattelut ovat pohjautuneet kukin 3 200 satunnaiselle puhelinnumerolle, joihin on soitettu. Alku- ja loppuhaastatteluun kuhunkin osallistui yli 600 henkeä. Haastattelut tehtiin vain suomeksi mikä osaltaan on voinut vaikuttaa vastausprosenttiin, koska kohdealueilla asuu paljon vieraskielisiä.

Hankekaudesta on julkaistu väliraportti [Kohti tasa-arvoisempaa kulttuuri-Helsinkiä. \(Helsingin mallin väliraportti. Helsingin kaupunki, kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala, 2017\).](#) Väliraportissa on avattu syventävästi mallin tavoitteita ja sen käynnistämistä edeltänyttä mittavaa tiedonkeruuta. Hankkeita on myös dokumentoitu alueittain videoille. Videot löytyvät Helsinki-kanavalta hakusanalla ["Helsingin malli"](#).

Helsingin mallissa on hahmotettu kolme erilaista paikalliset kulttuurihankkeet mahdollistavaa päätoimijaa: kaupungin kulttuurihallinto, taidelaitokset ja paikallistoimijat. Hankkeiden onnistuminen on edellyttänyt tämän "kolmikannan" yhteistyötä ja vaihdantaa. Kaikilla kolmella on ollut omat roolinsa mallin toteutuksessa. Tässä loppuraportissa syntyneitä kokemuksia peilataan näiden päätoimijoiden näkökulmista. Katse on tiukasti tulevaisuudessa. Tavoite on, että nyt syntyneet kokemukset hyödyttävät ennen kaikkea tulevia hankkeita.

Loppuraportin ensimmäisessä osassa ruoditaan taidelaitosten näkökulmia kolmi- vuotiskauteen. Palautesuman ovat purkaneet Humakin opiskelijat Mari Laakso ja Pekka Turunen osana opinnäytetyötään. Toisessa osiossa keskitytään paikallistoimijoiden palautteeseen. Lopetus on puolestaan kaupungin kulttuurihallinnon tiivistetty yhteenveto ja näkemys hankekaudesta.

Carnaval
Kuva: Alena Flemming

Taidelaitokset lähiöissä

3

Helsingin mallissa kaksitoista taidelaitosta jalkautui lähiöihin. Kulttuuria ja taidetta ryhdyttiin tekemään alueelle hieman eri lähtökohdista. Osa toimijoista on jalkautunut aiemminkin ja näistä osa tuottanut toimintaa samalla alueella, osalla taas kokemus jalkautuvasta työstä oli suppeampi. Toimijoita on valokuvataiteen, teatterin, nykytanssin, kuvataiteen, media-taiteen, musiikin ja sirkustaiteen saralta. Matalan kynnyksen tekeminen ja osallistuminen on ollut alun alkaen tavoitteena ja alueille on lähdetty tuntosarvet koholla kuunnellen. Työpajoja, pop up-tapahtumia, sirkustelttaa ja yhteislaulua – esimerkiksi näillä eväillä on toimintaa tuotettu ja usein myös monialaisesti, taidemuotoja yhdistellen.

Lähestymistapojen taustalla vaikuttavat erilaiset, mm. sosiaalisen koreografian, sosiaalisen taidepraktiikan ja sosiokulttuurisen innostamisen, suuntaukset. Tavoitteiden tasolla painopisteeksi on noussut kansalaisaktivismiin, osallisuuden ja itseilmaisun tukeminen. Kohderyhmillä on toki vaikutuksensa tavoitteiden asettamiseen: nuorille ja lapsille suunnatun toiminnan tavoitteena on pääasiallisesti ollut kulttuuriin tutustuttaminen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen.

“Erilaisilla metodeilla pyrittiin tarjoamaan erilaisia kosketuspintoja projektiin, mutta keinovalikoima oli osittain myös olosuhteiden sanelema; osallistavaa toimintaa tehdään alueen asukkaiden ehdoilla, mikä edellyttää toiminnan joustavuutta.” – Klokcriketeatern

Useammalla alueella toiminta oli teemoitettua ja se kytkeytyi alueen asukkaiden arkeen ja ympäröivään alueeseen. Oman asuinalueen arvostuksen ja turvallisuuden tunteen nostaminen, lähiluontoon tutustuminen, alueen elävöittäminen, yksinäisyyden vähentäminen ja kokemuksellisuus nousivat merkityksellisiksi asioiksi. Näitä lähdettiin kohtamaan hyvinkin erilaisin toimintatavoin.

*”Media ja digitaalinen kulttuuri olivat projekteissa läsnä paitsi työvälineenä ja julkaisu-
muotona myös aiheena. Teokset sovelsivat netti- ja pelimaailman käytäntöjä, loivat uusia
käyttöliittymiä musiikkiin ja kokeilivat uusia tekniikoita kuten 3D-tulostus ja drone-kuvaus.
Teosten muodot vaihtelivat elokuvasta installaatioon, live-esityksestä kaupunkikävelyihin,
nettifoorumista paikallislehteen.” – M-cult*

Ennen taiteellisen hankkeiden aloittamista on keskeisenä ajatuksena ollut alueen asukkaiden ja toimijoiden kuuleminen. On kartoitettu millaista toimintaa alue voisi kaivata. Asukkaita on kuultu mm. keräämällä palautetta ja istumalla yhteisen pöydän ääreen miettimään asioita.

”Taidelaitos ei voi lähteä ylhäältä käsin tarjoamaan ”taiteellisia kokemuksia”, sillä ihmiset ovat hyvin erilaisilla kokemuspohjilla varusteltuja – joillakin ei ole mitään käsitystä kulttuuritoiminnasta, joku taas ei tiedä yhtään mitä odottaa tai jollain taas on erittäin suuret odotukset. Pitää olla valmis ja halukas kuulemaan asukkaiden toiveita ja ajatuksia, mutta samalla tiedostaa, että toiveita voi olla vaikea esittää, jos aikaisempi kokemus taiteesta ja kulttuurista ja sen mahdollisuuksista on kovin vähäinen. Taiteen ammattilaisen täytyy siten osata lukea toiveita rivien välistä ja muuttaa ne taiteelliseksi toiminnaksi.”
– Helsingin kaupunginteatteri

On oleellista ”heittää pallo takaisin” osallistujalle, jotta hän voisi itse määrittää millä tavalla olla mukana. Oman roolin hahmottamiseksi on hyvä ohjata osallistujia, etenkin jos näillä ei ole aiempaa kosketusta taiteelliseen toimintaan. Pelkkä sivustakatsojan rooli voi lisätä ymmärrystä, mutta myös pienentää kynnystä ottaa itse osaa seuraavalla kerralla.

Hankkeet ovat kohdanneet erilaisia haasteita läpi hankekauden palautteen keräämisestä toimintojen rajaamiseen, alueeseen tutustumisesta toimitilojen löytämiseen sekä toiminnan dokumentoinnista mahdollisimman laajan asukaskunnan tavoittamiseen. Taidetoimijat ovat yllättäenkin kokeneet, että epäonnistumisetkin ovat olleet kehittäviä.

Hankkeiden saavutettavuus on ollut vaihtelevaa. On koettu, että etenkin viestinnän strategioita tulisi kehittää jatkossa. Jos toimintoja on suunnattu tietyille kohderyhmille, kuten nuorille tai ikäihmisille, on kohderyhmä pyritty tavoittamaan kumppaneiden, kuten koulun tai palvelutalon kautta hyödyntäen valmiita kontakteja. Näin tosin tavoitetaan pääsääntöisesti vain palvelua käyttäviä asukkaita. Mikäli kuitenkin halutaan tavoittaa niitä, jotka eivät kuulu kyseisten palvelujen piiriin, ovat paikallislehti, erilaiset sosiaalisen median ryhmät ja alueen ilmoitustaulut olleet hyväksi todettuja kanavia. Valitettavasti näitäkään pitkin ei pystytä tavoittamaan aina tarpeeksi laajalti asukkaita.

Usein taidelaitokset ovat kuvanneet teoksiin liittyviä prosesseja yhtä tärkeiksi kuin itse teosta. Yhteisöllisen, osallistavan taiteen teossa sen osallistajat usein kokevat uusia asioita, avaavat ensimmäistä kertaa taiteen keinoin tapahtuvaa vuorovaikutusta ja löytävät uusia ulottuvuuksia ympäristöstään sekä itsestään. Uusien kulttuurielämysten tuottaminen alueella usein sisältääkin merkityksellisen prosessin, jossa ihmisille avataan uusia maailmoja ja luodaan pohjaa pitkäkestoiselle muutokselle asenteissa ja suhtautumisessa kulttuuriin.

Toiminnan aloitus

Valtaosa taidetoimijoista kertoo ensimmäisen vuoden olleen kontaktien luomista ja verkoston rakentamista. Verkostoituminen ja vuorovaikutus ovat hitaita prosesseja, johon kannattaa lähteä avoimin mielin. Jotta toimintaa ja laitosta saadaan näkyväksi ja toimintaa tutuksi, pitää alueella näkyä. Asukasyhdistykset ovat olleet kaikilla alueilla hyviä yhteistyökumppaneita, samoin alueen muut järjestöt ja yhdistykset. Näiden lisäksi nuorisotalot, kirjastot ja erityisesti kulttuuritalot ovat olleet hedelmällisen yhteistyön paikkoja, joista on saanut verkostojen lisäksi tiloja ja markkinoinnin apua. Kannelmäessä Kannelitalo on ollut mukana järjestämässä alueellisia kokouksia, jossa taidelaitokset ja yhteistyökumppanit ovat päässeet saman katon alle toimintaa kehittämään. Suurin osa on myös jalkautunut kirjaimellisesti ihmisten keskuuteen, puistoihin, toreille, kapakoihin ja ostoskeskuksiin.

”Kontakteja luotiin vierailamalla alueen kahviloissa ja julkisissa tiloissa (mm. Sitratori, Mätäjoen puisto, urheilupuisto, pienet alueen yrittäjät) ja hakeutumalla juttusille täysin epämuodollisesti.” – Baltic Circle

Parhaimmassa tapauksessa toimijat kokivat jalkautuessaan ilmiön, jossa hanke alkoi saada ”kasvot”, tarkoittaen, että alueella alettiin tunnistamaan henkilöitä, jotka tuottivat siellä toimintaa. Ehkä toiminnasta oli tullut merkityksellistä asukkaille, mutta tämä on myös jalkautumisen kannalta merkittävä onnistuminen, kun alueella tiedetään ketkä toimintaa järjestävät. Onkin hedelmällistä, että työtä tehdään ”omalla persoonalla”, jossa varmasti on taustalla positiivisen ensivaikutelman luominen ja positiivisen kuvan ylläpito, sillä positiivinen asenne tarttuu. Toisaalta taitelijan täytyy osata itse rajata ”työminän” ja oman persoonansa suhde, jotta ei kuormitu liikaa.

Toimijat ovat luoneet kontakteja lähestymällä potentiaalisia yhteistyökumppaneita sähköpostitse, puhelimitse ja menemällä paikan päälle esittäytymään. Osalla alueista on jo ollut valmiita verkostoa ja tapaamisia. Tehdessä yhteistyötä eri organisaatioiden kesken, taidetoimijat kokevat, että aluksi eri yhteistyötahojen tulisi selkeästi tuoda esille omat tavoitteensa ja tarkoituksensa sekä varmistaa, että puhutaan samaa kieltä. Toimintakulttuuri on erilaista, jos vertaamme vaikkapa taidelaitoksia ja virastoja. On tärkeää, että heti alusta alkaen ymmärretään merkityksiä sanojen takana, jottei yhteistyö kompastu väärinkäsityksiin. Ylipäätään on olennaista, että yhteistyötä tehdessä vastuualueet sovitaan varhaisessa vaiheessa.

”Hankkeen aikana opimme myös tuntemaan riskin liittyen täysin erilaisten ja taidealan ulkopuolelta tulevien kumppaneiden kanssa tehtävään yhteistyön haasteisiin ja etenkin viestintään: kun lähtee yhteisössä toimimisen polulle, on varauduttava siihen, että pallo ei ole aina omissa käsissä. Yhteistyössä pitää osata luovia, mutta riskinä on toiminnan puuroutuminen tai yleinen epäselvyys, jopa ns. brändin vaarantuminen.” – Hurjaruuth

Oleellista on, että toimijat tutustuvat alueen ominaispiirteisiin ja asukaskuntaan huolellisesti ennen kuin toiminta alkaa. On huomattavasti helpompaa ja hedelmällisempää lähteä toimimaan metodeilla, jotka ottavat huomioon alueen ja sen tarpeet, kuin yrittää arvilla tietämättä alueesta mitään. Yhteistyö alueella toimivien tahojen kanssa on tässäkin avainasemassa ja suunnittelutyöpajoja kannattaa pitää hahmottaakseen alueen toimijoiden tarpeita ja mahdollisuuksia. On tärkeää, ettei ryhdytä tuottamaan toimintaa, joka on risteävää tai kilpailevaa. Hedelmällisempää on tukea alueella olevaa toimintaa ja tuoda uutta sisältöä alueella jo järjestettäviin tapahtumiin. Olisi hyvä miettiä, voiko taiteen ja kulttuurin keinoin tarjota alueella palvelua tai toimintaa, joka sieltä puuttuu.

”Parhain yhteistyö syntyy yleensä hahmottamalla yhteisiä päämääriä paikallisten yhteistyötahojen kanssa. Jalkautujan on oltava nopea ja joskus myös valmis luopumaan omista ennakkosuunnitelmistaan saadakseen yhteistyön toimimaan.”
– Klockriketeatern

Jalkautuminen alueelle sisältää jo itsessään dilemman. Kun taidelaitos alkaa toimia omien seiniensä ulkopuolella, tulee väistämättä vastaan ongelmia toimitilojen löytämisessä. Kaupunginteatteri kohtasi Jakomäessä tilanteen, jossa heidän olisi tullut maksaa kaupungin tilojen vuokraamisesta, vaikka kyseessä onkin kaupungin oma hanke. Byrokratian tuottamasta tilanteesta Kaupunginteatteri selviytyi yhteistyöverkoston avulla, jota kautta saatiin toimitiloja käyttöön mm. alueen nuorisotalolta ja päiväkodilta. Yhteistyötä käynnistäessä onkin hyvä miettiä, mitä pystyy tarjoamaan yhteistyökumppaneille ja onko heiltä mahdollista saada tiloja vastineeksi. Osalla alueista on myös keskitytty ulkoalueiden mahdollisuuksiin ja kaikilla alueilla on lähdetty kokeilemaan isojenkin produktioiden toteuttamista pääosin

ulkona. Esimerkiksi Zodiakin tanssiteos *Aidatut unelmat* toteutettiin ja harjoiteltiin lähes kokonaan ulkotiloissa, vaikka se ei ehkä ensimmäisenä tule mieleen nykytanssin teosta suunniteltaessa.

Vuosaareissa oli toteutettu valoinstallaatioita puistossa, Kaarelassa oli perustettu yhteisöpuutarha, Mellunkylässä oli tuotu sirkustelulta tapahtumapaikaksi. Erilaisia tapoja ja paikkoja löytyy, kun käyttää luovuutta, uskallusta ja yhteistyökumppaneiden tarjoamia mahdollisuuksia. Myös tyhjiä tiloja voidaan hyödyntää. Esimerkiksi Valokuvataiteen museo sai käyttöönsä tyhjän liikehuoneiston ja pääsi projisoimaan kuvateoksen koko kadun puoleiselle julkisivulle yhdeksi illaksi.

“Tyhjän tilan hyödyntäminen taideinstallaation esityspaikkana herätti asukkaissa kiinnostusta ja pohdintaa ostarin kohtalosta ja kaupunkisuunnittelusta.”

– Suomen valokuvataiteen museo

Vaikutuksellista toimintaa

Lähtökohtaisesti alueille haluttiin luoda toimintaa, koska sen asukkailla ei ollut tasavertaisia mahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin kulutukseen kantakaupungin osiin verrattuna. Jalkautuessa lähiöihin tavoitettiin sen asukkaita: lapsia ja nuoria, perheitä, ikäihmisiä, maahanmuuttajia, vähävaraisia, erityisryhmiä, ihmisiä erilaisella taustalla ja alueella asuvia taitelijoita. Ihmisten kanssa toimiminen ja ihmislähtöisyys on ollut tuloksellista. Toiminnan vaikuttavuutta voidaan jollain tasolla mitata osallistujamäärien mukaan. Myös yksilölliset kohtaamiset voivat olla hyvin merkittäviä. Koskettaviin tarinoihin on helppo samaistua. Yhtenä hyvänä esimerkkinä tämä suora lainaus Teatterimuseon ja Maria Baric Companyn raportista;

“Kohtaaminen kesällä. Poika sahasi potkulaudallaan naamioteatteri-työpajojemme pisteen ohitse. Häntä houkuteltiin osallistumaan ja pitkän suostuttelun jälkeen hän tuli mukaan. Työpajassa oli tarkoitus valmistaa voimaeläin naamio tai joku muu itseä kiinnostava hahmo. Poika halusi tehdä moottorisahamurhaajan naamion ja sitä lähdettiin tekemään. Häneltä kyseltiin, että mistäs semmoinen hahmo tuli hänen mieleensä ja hän kertoi katselevansa yksin kauhuelokuvia. Puhuttiin vähän pelosta ja kauhuelokuvista. Hämmennys oli suuri, kun hän sai alkaa tehdä naamiota, eikä aihetta tyrmätty. Moottorisahamurhaaja-naamio valmistui ja jutustelu jatkui. Poika kertoi, että häntä välillä kiusataan koulussa. Puhuttiin siitä miltä se tuntuu ja mitä asialle voisi tehdä. Jutustelun aikana, poika alkoi värittää moottorisahamurhaaja-naamion päälle jotakin muuta. Katselin kun pehmeän ruskea ja valkea liitu alkoi peittää hurjaa maskia. Tästä tulee koira, hän kertoi. Moottorisahamurhaaja-naamio peittyi pehmeän koiran alle ja hän laitto sen kasvoilleen. Hyppäsi potkulaudalleen ja lähti menemään. Pian hän taas potkutteli pisteen liepeillä ja palasi. Poika kertoi, kuinka hänen koiransa oli kuollut. Puhuttiin vähän kuolemasta ja sitten hän halusi tehdä kuolleen koiran haudalle hautakiven. Siitä tuli värikäs. Luulen että tämä kohtaaminen jää ikuisesti mieleen.”

Hankkeiden kautta on tuotu paljon iloa alueen asukkaiden arkeen. Toiminnan edistyessä on sen merkitys kasvanut asukkaiden silmissä. Kansallisteatterin taitelijat havaitsivat ensimmäisen vuoden aikana, että Maunulassa asuu paljon yksineläviä ihmisiä. Asiaa tahdottiin käsitellä taiteen kautta, mutta ei yksinäisyyden näkökulmasta, vaan luoda konsepti, joka ratkaisisi tätä ongelmaa. Niinpä *Maunulan maisema* -hankkeen vuoden 2017 teemaksi valikoitui rakkaus. Rakkaus-aiheen käsittely aloitettiin nuorten ja ikäihmisten yhteisissä työpajoissa, joista syntyi materiaalia rakkautta käsittelevään esitykseen *Tunne nimeltä rakkaus*. Hankkeet toivat yhteen eri-ikäisiä maunulalaisia teatteritaiteen keinoin, josta osallistujat kokivat oppineensa uuden tavan avautua.

*Raskasmetallien etsintää
ja taiteen taivuttelua
M-cult
Kuva: Steve Maher*

*Tutkielma ruhosta, taivaasta,
mullasta ja ihmisestä
Zodiak
Kuva: Jenni Koistinen*

Helsingin mallin puitteissa on järjestetty isoja tapahtumia, jotka ovat keränneet paljon yleisöä puoleensa ja joista on puhuttu vielä tapahtuman jälkeenkin. Toisaalta pienissä, intiimeissä työpajoissa on kohdattu ihmisiä yksilötasolla ja koettu yhdessä merkittäviä hetkiä. Vaikka hankkeissa on kohdattu onnistumisten lisäksi epäonnistumisia, on toiminta ollut merkityksellistä. Toiminnan juurruttaminen alueelle on pitkä prosessi ja siihen vaikuttavat monet tekijät, kuten se, kuinka motivoituneita ja sitoutuneita hankkeeseen osallistujat ovat.

Jakomäessä palavasta intohimosta syntyi teatteriryhmä Hilkat ja Hukat, joka jatkaa toimintaansa rekisteröityneenä yhdistyksenä edelleen. Vaikka itse hanke päättyikin alueella, Kaupunginteatteri toimii kummina edelleen antaen teatteriryhmälle neuvoja itsenäistymistä varten ja auttaen myös verkostoitumaan teatteritoiminnan saralla. Osalla alueista toiminta on jatkunut hankkeen loppumisen jälkeen itsenäisesti. Tällaisia ovat Triitanssijoiden ryhmä Kaarelassa, Antinniityn yhteisöpuutarha Kaarelassa, *Malminkartanon KESÄ* vuotuisena tapahtuma Malminkartanossa ja kirjansidontapaja Kaarelassa. Lisäksi alueille on jäänyt pysyvinä teoksina Valtti-heppa -teos Antinnitylle, Iso pesukarhu -veistos Malminkartanon nuorisotalolle, seinämaalaukset ja muraalit Kuntoutussäätiön tiloihin ja Malminkartanon huipun portaat.

“Olisi hienoa, jos toimintaa onnistuttaisiin kehittämään lopulta siten, että jokin yhdessä synnytetty koettaisiin niin merkitykselliseksi, että se jäisi elämään alueelle vielä meidän poistuttuakin.” – KOM-teatteri

Taidelaitokset oppimassa

Osallistuvan yleisötyön tekeminen on ollut silmiä avaavaa ja antoisaa kaikille taidelaitoksille. Alueille jalkautuminen ja taiteen tekeminen ei-ammattilaisten kanssa on haastanut taiteilijoita katsomaan omaa tekemistään erilaisista näkökulmista ja kehittämään uudenlaisia

*Ääni-ilta osa 1, KOM-teatteri
Kuva: Leena Jämsén*

tapoja luoda taidetta. Kun taidetta tehdessä pitää ottaa huomioon sen lähestyttävyyden ja saavutettavuuden sellaiselle yleisölle, jonka kokemus kulttuurista voi olla hyvinkin kapea ja kenties aikaisempaa kokemusta ei ole edes olemassa, pitää toimintatapoja miettiä alhaalta ylös. Ihmisten voi olla vaikea tulla mukaan toimintaan, jonka kokevat vieraaksi. Uskallus ei välttämättä riitä lähteä mukaan nykytanssin pyörteisiin kylmiltään. Usein matalan kynnyksen osallistuminen onkin lähtenyt siitä, että aloitetaan jollain tutummalla tavalla ja siihen lisätään pikkuhiljaa elementtejä lisää. Juuri tämä vuorovaikutuksellinen suhde tekemisessä ja siihen heittäytyminen taidelaitosten puolelta on antanut myös taidetoimijoille paljon. Toiminta on myös selkiyttänyt yleisö- ja osallistavan taidetyön raameja ja antanut kokemuksen siitä, että näin voidaan tuottaa taiteellisesti korkealaatuisia teoksia, vaikka sitä aluksi ehkä epäiltiin. Taidelaitokset ovat joutuneet miettimään työtään uudella ja tuottavalla tavalla.

“Kolmen hankevuoden aikana tämä määritelmä on elänyt, sillä on tullut esiin myös kysymys siitä, kenen käsissä on määritellä toiminta organisaation sisällä? Kuka on lopulta vastuussa toiminnasta ja miten hanketoiminta on suhteessa teatterin taiteelliseen linjaan? On ollut tärkeää, että näitä keskusteluja on käyty, sillä se on vienyt teatterin yleisötyötä harppauksittain eteenpäin.” – KOM-teatteri.

Juurrutusta

Kolmen vuoden aikana on suhtautuminen jalkautumiseen muuttunut kaikissa. Jos se on antanut alueelle ja sen asukkaille ja se myös antanut taidelaitoksille paljon. Se on nostanut esiin kysymyksiä, antanut mahdollisuuden kehittää uudenlaisia tapoja tehdä osallistavaa työtä. Se on koettu uudistavana voimana. Yhteisöllisyyden kasvun, uusien yhteistyökumppaneiden ja oman työn tutuksi tuleminen uudelle yleisölle ovat esiin nousseita asioita. Monialaisen taiteen tekeminen on avannut mahdollisuuksia ja näkökulmia, se on koettu voimaannuttavaksi ja arvokkaaksi. Yhteistyö muiden taidetoimijoiden kanssa on nähty tärkeänä voimavarana ja se on mahdollistanut monipuolisemman kulttuurikattauksen luomisen alueilla. Yhteisesti tekemällä saadaan aikaan jotain isompaa kuin osiensa summa.

“Hankkeen eräänlaiseksi virstanpylvääksi koemme Klocriketeatterin järjestämän seminaarin, johon oman näkökulmansa toi tanskalainen yhteisötaiteilija Ditte Bjerk. Hänen mukaansa on ongelma, jos yhteisötaide asetetaan valmiiden organisaatioiden alle, sillä silloin säilyy hierarkkinen lähtökohta. Tämä seminaari toi ainakin KOM-teatterilaisille tunteen, että yhteisötaidekentän on mahdollista pitää yhtä.” – KOM-teatteri

Kun ollaan tekemässä hanketta, joka yritetään kaupungin osalta juurruttaa osaksi ydintoimintaa ja saada osallistava yleisötyö vakiintuneeksi tavaksi toimia, on oleellista, että taidelaitoksissa säilyy osaaminen tähän. Ei ole tarkoituksen mukaista ulkoistaa kaikkea työtä freelancereille ja tätä kautta antaa osaamisen valua taidelaitoksen ulkopuolelle. Yhteisöllisesti tehtävä taide on hidas prosessi ja sille pitää antaa sekä aikaa että omistautumista, jotta se saadaan toimivaksi kokonaisuudeksi. Ideaali olisi, että tämä yhteisöllinen kulttuurityö kasvaa kiinteäksi osaksi niin lähiöiden kuin taidelaitosten arkea ja pitkällä tähtäimellä luo todellista tasa-arvoa kulttuurin saavutettavuuden sekä kulutuksen saralla.

”Yhteisöteatterihankkeen merkitys suuren teatteri organisaation sisällä on oman taidekäsityksen laajentamisessa ja yhteiskuntavastuun kantamisessa. Yleisötyö on muodostunut vahvaksi osaksi teatterimme perustoimintaa ja Pääroolissa Jakomäki on osaltaan ollut

vahvistamassa tätä. Hankkeen myötä syntyvät esitykset tuovat yleisötyön vahvemmin osaksi myös ohjelmistosuunnittelua. Merkittävää tulevaisuuden kannalta on, että Pääroolissa Jakomäen myötä teatteri vakinaisesti vuoden 2018 alussa toisen yleisötyöntekijän ja samalla kuuden vuoden aikana kertynyt kokemus ja osaaminen toimimisesta eri asuinalueilla siirtyi vakituisesti taloon.” – Helsingin kaupunginteatteri

Toki osa taidelaitoksista toimii alun perin paljolti freelance-pohjalta ja se on osa laitoksen vakiintunutta tapaa. Kuitenkin useimmilla alueilla vakituiset työntekijät ovat olleet mukana projekteissa jollain tasolla. Toimiva malli varmasti onkin, että jollain laitoksen omasta väestä säilyy käsitys ja tietotaito yhteisöllisestä työstä. Kun oma väki osallistuu projektin eri vaiheisiin, voidaan osaamista pitää myös laitoksilla itsellään. Näin on toiminut muun muassa Klockriketeatern:

“Jalkautuminen on ollut kolmen vuoden ajan tärkeä osa teatterin toimintaa, vaikka mukaan on palkattu myös freelance-taiteilijoita. Teatterin henkilökunta on ollut mukana prosessin eri vaiheissa työpajojen vetämisestä aina ulostulojen pystyttämiseen ja purkamiseen asti.”

Osa taidelaitoksista on hankkeen tuoman rahoituksen turvin uskaltanut palkata lisää yleisötyöstä vastaavia työntekijöitä, jotka ovat auttaneet nostamaan yleisötyön arvostusta ja vakiinnuttamaan toimintaa. Ainakin Zodiakissa oli palkattu toinen yleisötyöstä vastaava työntekijä.

“Sen avulla on myös pystytty kehittämään yleisötyön osaamista ja nostamaan yhteisössä tehtävän työn arvoa ja merkitystä.” – Zodiak

Kaupunkiluonto yhdistyi taiteen tekemiseen ja madalsi osallistumiskynnystä.

Zodiak: Urbaaniluonto

Kuva: Leena Jämsén

Mitä jäi?

Hankkeen vaikutuksia on vaikea arvioida, koska kolme vuotta on lyhyt aika juurruttaa toimintaa. Toisaalta taidelaitokset eivät ole keränneet hankkeen aikana palautetta kovinkaan säännöllisesti ja ohjatusti. Vaikutusten arviointi jää siis tässä vaiheessa pitkälle olettamuksi ja käsityksiin perustuviin arvioihin. Toki hanke on tuonut kulttuuria ja taidetta alueille ja se on ollut helpompaa saavuttaa ja monesti kovin näkyvilläkin. Kenet tämä työ saavutti, jää osin avoimeksi. Kokemuksia tästä ovat erilaisia eri taidelaitosten kohdalla. Siinä missä Kaarelassa havaittiin, että iso osa tanssijoista tuli alueen ulkopuolelta, niin "Jättärin portaita" Malminkartanossa oli maalaamassa sankoin joukoin juuri paikallista väkeä vauvasta vaariin.

Osa taidelaitoksista koki, että eivät halunneet tuoda esille itseään, vaikka taidelaitosten tunnetuksi tekeminen hankkeen aluksi olisi ollut hyödyllistä. Osa toikin omat produktionsa alueelle, jolloin niihin pääsivät osalliseksi ihmiset, jotka saattoivat olla esimerkiksi ensimmäistä kertaa teatterissa.

"Eryityisesti Mustarastaan esitykset olivat koskettavia tilaisuuksia, joissa taide todella saavutti heidät, joita se ei aina saavuta. Taiteellisen ja teknisen henkilökunnan jalkautuminen avasi uudenlaisia käsityksiä yhteisötaiteesta ja oli merkittävää koko organisaatiolle." – KOM-teatteri

Osallistavan työn perimmäinen merkitys ei ole se, että taidelaitos esittelee omaa toimintaansa ja lähiöiden asukkaat ovat pelkästään sen objekteina. Tämä saattaa kuitenkin avata uusia ovia ihmisille ja olla toimivana osana yhteisöllistä työtappaa: on ehkä helpompi mennä ensimmäistä kertaa teatteriin oman alueen asukastalolle kuin keskustaan.

Määrällisiä mittareita

Kaikkienensa alueilla järjestettiin kolmen vuoden aikana yhteensä 2013 tapahtumaa, työpajaa, näyttelyä, harjoitusta tai tilaisuutta. Osallistujia sekä yleisöä tapahtumat tavoittivat yhteensä huimat 102 214 henkeä. Mukaan mahtui tapahtumia kahden hengen työpajoista aina isoihin kyläjuhliin saakka, joten tarkempi määrällinen vertailu alueiden tai taidetoimijoiden kesken ei ole mielekäästä.

Puhelinhaastattelun tuloksiin perustuen tapahtumista tunnetuimpia olivat Vuosaaren valojuhlat, teatterihanke Maunulan maisemat ja sirkustapahtuma Carnival. Eniten yleisöä taas oli kerännyt Vuosaaren Valojuhla, Antinniityn yhteisöpuutarha ja Pääroolissa Jakomäki. Osallistujina mukana olleita puhelinhaastattelulla tavoitettuihin oli eniten ollut teatterihanke Maunulan maisemilla ja Kotimatalla-tanssiteoksella. Täytyy muistaa, että puhelinhaastattelun tulokset eivät kerro koko totuutta, suuntaa antavina niitä voi jossain määrin pitää. Esimerkiksi eniten tunnettavuutta ja osallistujia tässä kerännyt tapahtuma, Vuosaaren Valojuhla, on ollut isompi kyläjuhla, jossa toimijat ovat olleet yhtenä osana kokonaisuutta.

Jos jatkossa halutaan vertailla saavutettavuutta määrällisten mittareiden kautta, kannattaisi hankkeelle kehittää yhtenevä mittaristo. Määrällisyys ei toki ole aina paras mittari ja usein merkityksellisiä kohtaamisia tapahtuu pienemmän mittakaavan tapahtumissa. Toisaalta osallistuja- ja yleisömäärien seuranta auttaa hahmottamaan hankkeen saavutettavuutta ja kattavuutta alueella.

*Toisenlaista taidemaailmaa jakomäkeläisten voimin
Suuri hiljaisuus, Helsingin kaupunginteatteri
Kuva: Jasmin Äijö*

*Vuosaari - toisin sanoen -hanke
Suomen valokuvataiteen museo
Kuva: Hilla*

Kaupunginosat ja taidehankkeet

4

Alueet ja verkostot

Helsingin mallin neljä pilottialuetta poikkeavat monessa suhteessa toisistaan. Kaarela ja Vuosaari ovat järkälemäisiä 30 000 ja 40 000 asukkaan taajamia, jotka jakautuvat sisäisesti vielä oman identiteettinsä omaaviin asuinalueisiin. Päinvastoin kuin kompakteissa Maunulassa ja Jakomäessä (alle 10 000 asukasta) on verkostorakenne megakaupunginosissa hajaantuneempi ja paikallisten toimijoiden tavoittaminen haasteellisempaa. Koko sinällään ei ole este suurienkaan alueiden sisäiselle kytkeytymiselle. Esimerkiksi Vuosaaren kokaisen Mellunkylän Vetoa & Voimaa -verkosto on imuroinut mukaansa jotakuinkin kaikki alueen keskeiset toimijat. Tästä pääsi hyötymään mm. Kansallisteatteri jalkautuessaan vuosina 2013-15 alueelle.

Kaarelassa ja Vuosaaressa alueelliset kulttuurikeskukset ovat olleet kytkeytymisen edistäjiä. Kaarelassa jalkautumista helpotti merkittävästi myös Lähiöprojekti läntisten asemantoukujen -verkostolla. Jo keväällä 2015 järjestettiin kaikilla kohdealueilla Helsingin mallin avustushausta kiinnostuneiden taidelaitosten ja paikallisverkostojen tapaamisia. Kaarelassa ja Vuosaaressa vaste näistä jäi pienempiä pilottikaupunginosia heiveröisemmäksi. Tämä ehkä osaltaan myös viivytti joidenkin hankkeiden käynnistymistä avustuspäätösten jälkeen. Kaarelassa asukasliike on ollut myös pirstoutuneempi kuin muissa kohdekaupunginosissa ja yhteisöjen keskinäinen kommunikointi hatarampaa.

Jakomäen asukastoiminta on ollut vaikeaa viime vuosina. Sitä on korvannut kuitenkin hyvin organisoitunut kaupungin paikallisten palvelutuottajien vetämä aluetiimi. Tiimin tuella alueesta kiinnostuneet taidelaitokset ja paikallistoimijat loivat kiinteän aluesuhteen jo keväällä 2015 ennen varsinaista avustuspäätöksentekoa. Jakomäessä hankkeiden aloitus ottikin tulta jo alkumetreillä. Vuorovaikutus jatkui ja tiivistyi koko kauden ajan. Jakomäessä Helsingin mallin hankkeita täydensivät merkittävästi myös HAM ja Lila ry. projekteillaan.

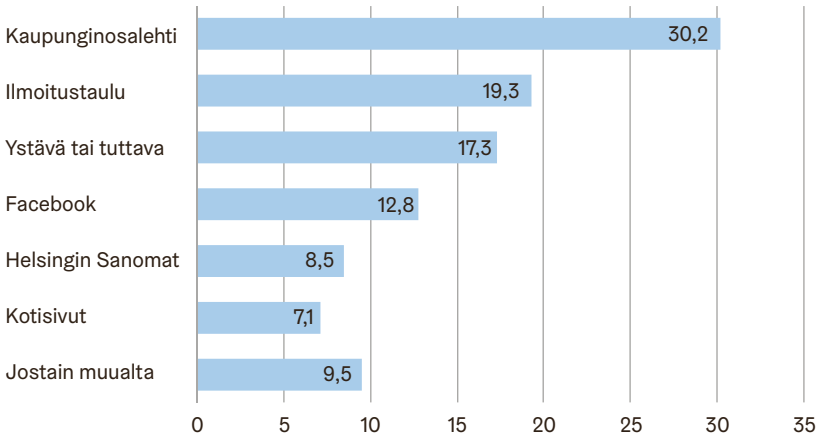
Maunulassa asukastoiminnalla on pitkät perinteet ja se on tunnettu edelläkävijän roolistaan kaupunkikehittämisessä. Jalkautajat imaistiin jo hakuvaiheessa paikallisen ”kommunikaatiokoneeseen”.

”Pääsy Helsingin malliin pilottialueeksi tunnistettiin keväällä 2015 asukastoimijoiden keskuudessa onnenpotkuksi. Helsingin mallin hyödyntämistä varten maunulalaiset haluttiin tehdä tietoiseksi tilanteen mahdollisuuksista. Asia uutisoitiin Maunulan Sanomien vuoden 2015 ensimmäisessä numerossa. Myöhemmin samana vuonna asiasta järjestettiin kolme aluefoorumia, joissa kulttuurikeskus esitteli toimintamallia.” – Maunula-Seura

Roolit ja kumppanuudet

Paikallisten kumppanuuksien tärkeys on näkynyt erityisesti tiedotuksessa. Jo alkukartoituksessa puolet puhelinhaastattelun vastaajista oli kuullut Helsingin mallista alueen printtimediasta. Muut kanavat tulivat kaukana perässä. Loppukartoituksessa erot ovat hieman luonnollisesti tasoittuneet. Silti printtimedia johtaa edelleen selvästi 32,1 prosentillaan. Printtimediaa suosivat erityisesti varttuneemmat asukkaat.

Mediat, joista saatu tietoa (prosenttia)

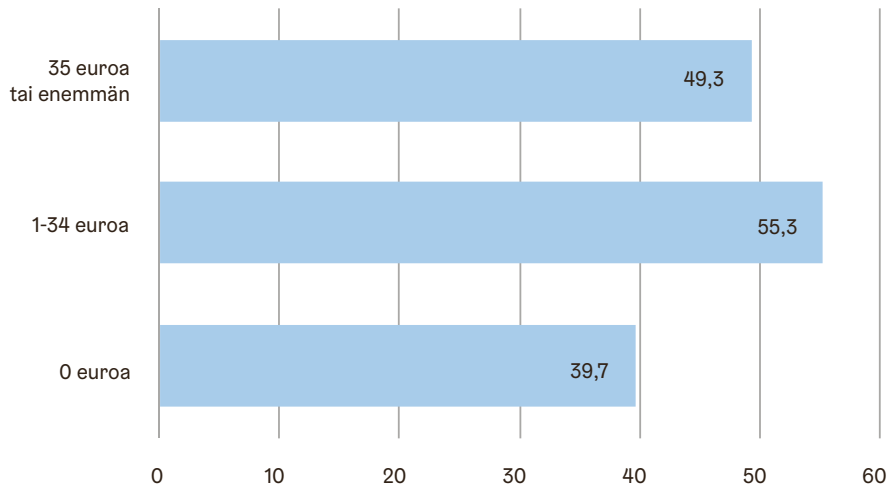
”Maunulan roolitukseen kulttuurihankkeiden onnistumiseen kuuluivat alueen kommunikaatio- ja vuorovaikutusrakenne kuten kotisivut, Facebook-seinä, alueen lehti Maunulan Sanomat ja erilaiset tilat kuten sosiaaliviraston asukastalo Saunabaari ja Maunula-Seuran asukastila Maunulan Mediapaja. Joulukuussa 2016 saatiin myös Maunula-talo eli kirjaston, työväenopiston ja nuorisotoimen yhteinen toimitila käyttöön. Maunula-talon erityisyys oli, että se oli Maunulan keskustan liiketilojen välittömässä yhteydessä” – Maunula-Seura

Liikekeskusten vetovoimaa hyödynnettiin kaikilla alueilla. Vuosaaren Columbuksesta saatiin mm. tilaa näyttelylle.

Vaikutukset alueella

Puhelimitse tehdyssä loppuhaastattelussa selvitettiin, onko paikallinen kulttuuritoiminta muuttanut aluetta asukkaiden mielestä parempaan suuntaan. Puolet vastaajista – naiset ja varttuneet korostetusti - allekirjoittivat väitteen, kun taas nuorempi ja miesvoittainen puolisko ei tällaista yhteyttä samalla tavoin nähnyt. Nuorten vähäinen riippuvuus paikallisesta kulttuuritarjonnasta ilmeni myös jo lähtökartoituksessa.

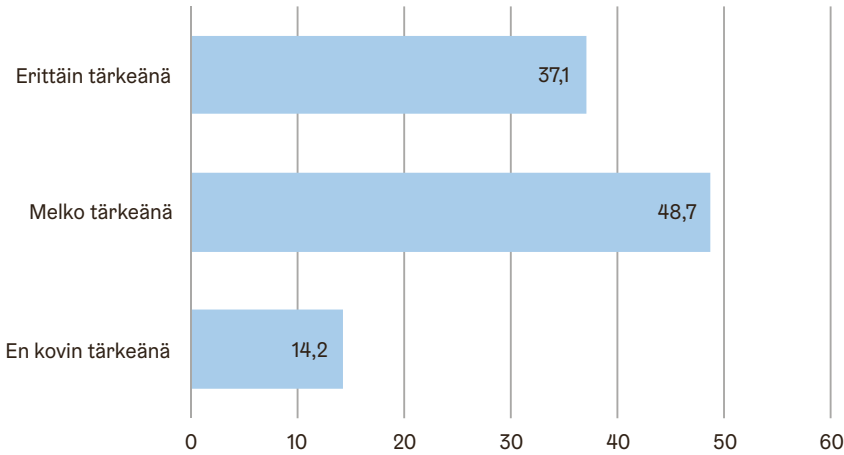
Asuinalueen muuttuminen paremmaksi, kulttuuriin käytetyn rahan mukaan (prosenttia) (p=,001)

Paikallislehti taipui myös taiteellisen ilmaisun välineeksi
 M-cult, Maunulan Sanomien liite
 Kuva: Minna Tarkka

Helsingin-mallia piti valtaosa erittäin tai hyvin tärkeänä. Vain 14,2% piti sitä vähemmän tärkeänä. Ikä ja koulutus lisäsivät myönteistä asennoitumista. Jakomäessä mallin merkitys korostui. Ehkä siksi, että siellä ei ole omaa kulttuurialoa?

Helsinki-mallin tärkeys (prosenttia)

Osallisuus on parhaimmillaan plussummapeliä, joka kasvattaa yhdessä syötävää kakua. Jalkautujatkin alkoivat nähdä hankkeensa ennen kaikkea prosessina, joka mahdollisti asukkaille monenlaista tulokulmaa ja toimintaa. Puhunnassa alettiin korostaa itse prosessia enemmän kuin lopputulosta.

”Kolmivuotinen projekti ei tee lyhyellä aikajänteellä suuria muutoksia asuinalueella, mutta se on riittävän pitkä omien toimintatapojen arvioimiseen ja kehittämiseen. Muutos Maunulassa syntyy asukkaiden arvojen ja toiminnan muutoksen kautta. Lapset ovat kulttuurin kannalta kiitollisin kohderyhmä, koska siinä iässä ei ole voimakkaita ennakoasenteita ja uusien asioiden vastaanottokyky on suurimmillaan. Vaikutukset näkyvät vasta vuosikymmenten jälkeen... Keskeinen haaste on aina asukkaiden mielen tavoittaminen, koska kilpailevaa ”kulttuuritarjontaa” mediassa riittää. Tavoitettavuuteen vaikuttaa myös asukkaiden oma mielen orientaatio, elämäntapa sekä siihen liittyvät mieltymykset ja kulttuurin kuluttamiseen liittyvät merkitykset” – Maunula-Seura

”Taide liikutti meitä kaikkia. Oli myös omia työpajoja alueen senioreille ja maahanmuuttajille. Monelle osallistujalle kokemus oli ainutkertainen ja varmasti myös ikimuistoinen. Osallistumisen kautta kotikaupunginosa tuli tutuksi. Unelmat saivat siivet, kaupunginosa moninaisuus pääsi esiin, eri-ikäiset ja eri kulttuuritaustan omaavat kohtasivat... Vuosaari-Seura innostui ottamaan kantaa myös taiteen keinoin – josta positiivisina lopputulemina näyttäytyvät suunnitelma syötävästä puistosta Ison Kallahden puistoon sekä sadat Meri-Rastilan tien varrelle ja Haruspuistoon istutetut kukkasipulit” – Vuosaari-Seura

Puhelinhaastattelussa vastaajien osallistumisessa hankkeisiin ei ollut suuria eroja pilotti-kaupunginosien kesken. Vaihteluväli kaupunginosittain asettui 18-22 prosenttiin. Yksittäisten produktioiden suosiota tai tunnettavuutta on vaikea luotettavasti arvioida. Hankkeet ovat olleet lähtökohtaisesti kirjavia. Osa on ollut useamman kymmenen hengen tuotantoja ja toiset taas pienemmän piirin työpajoja.

Kolmevuotinen hanke ei ole voinut vaikuttaa merkittävästi kohdealueen asukkaiden kulttuurin kuluttamiseen laajassa mittakaavassa. Ainakin olisi vaikea todentaa juuri Helsingin mallin osuus muutoksessa. Kulttuurikäyttämiseen vaikuttavat useat tekijät (Maunulatalo, uudisrakentaminen ym.). Siksi tämän mittaamiseen loppukartoituksessa ei uhrattu paljoa resursseja.

Hankekauden aikana ei kerätty erikseen dataa osallistujien taustasta ja suhteesta kulttuuriin. Näppitumalta ja epäsuorasti puhelinhaastattelunkin perusteella voinee kuitenkin uumoilla, että hankkeisiin osallistuneilla on jo ollut jonkun verran kulttuurista kosketuspintaa. Kulttuurin suurkuluttajat taas ovat tuskin kokeneet olevansa tällaisen aktivoinnin tarpeessa.

Taidelaitosten lähiöseikkailun vaikutukset kiteyttää M-cult osuvasti:

”Vaikka taiteilijat olisivat kansainvälisiä ja teokset teemoiltaan globaaleja, taidemaailman valtavirta keskustassa sijaitsevina tiloina ei helposti avaudu lähiöproduktioille. Ovatko yhteisölliset, paikallisesti tuotetut teokset siis tuomittu taidemaailman ghettoon? Vai pitäisikö ajatella, että ne luovat toisenlaista taidemaailmaa, jossa prosessit kasvavat orgaaniseksi osaksi paikallista julkisuutta ja kulttuurista yhteismaata? Maunulan kokemuksen pohjalta m-cult kartoittaa jälkimmäistä vaihtoehtoa, jossa taidetoimijuus rakentuu yhdessä tuotettujen ja jaettujen kulttuuristen resurssien (commons) varaan.”

Yhdessä tuotetut ja jaetut kulttuuriset resurssit, toisenlainen taidemaailma, on sukua maunulalaisten työstämälle teoskeskeiselle lähestymistavalle. Hankkeiden lopputuotokset ovat suhteessa kunkin taidelajin perinteeseen mutta niitä ei voi tarkastella kuitenkaan enää puhtaasti taidelähtöisesti. Mukana on miksaus aluetta, osallisuutta ja amatööriyttä, erilaisia roolituksia. Teosten tulkinta, tavoitteet ja odotukset – niin ammattilaisten, osallistujien kuin yleisönkin – poikkeavat perinteisen taiteen ja harrastamisen traditiosta. Teoksen jakelukanava taas määrittelee, kuinka laajan joukon hanke tavoittaa.

Alueellisten kulttuurikeskusten rooli

Jo Helsingin kulttuuristrategiassa vuosille 2012–2017 on peräänkuulutettu alueellisten kulttuurikeskusten avautumista lähiyhteisöön. Kaarelassa ja Vuosaaressa Helsingin malli on ollut auraamassa polkua tälle tavoitteelle. Vaikka henkilökunnan työn pääpaino on luonnollisesti ollut talon ohjelmatoiminnassa, ovat molemmat keskuksat muodostaneet paikallisen tukirakenteen jalkautujille. Ajoittain tämä on tietysti luonut haasteita talojen resurssien käytölle. Taidelaitoksille talot ovat antaneet mahdollisuuden pitkäkestoiselle toiminnalle.

”Pitkäkestoisessa taidehankkeessa toimijat tulevat tunnetuksi kaupunginosassaan. Tutustumisen kautta voidaan saavuttaa luottamuksellinen asema alueen eri yhteisössä. Voidaan ajatella, että Helsingin malli toimii myös arvokkaana alueellisen asukastiedon kartuttajana. Jalkautuneet taidetoimijat lisäävät tietoa ja ymmärrystä vuosaarelaisista asukkaista. Taidetoimijat ovat myös tuoneet projektiensa kautta Vuotaloon uusia kävijöitä sekä madaltaneet alueellisen kulttuurikeskuksen kynnystä.” – Vuotalo

*Taidepolku-kuulokkeet
Klockriketeatern
Kuva: Karl Viljhamsson*

Erilaiset osallisuutta ja tasa-arvoa edistävät eurooppalaiset kulttuurikäytännöt ovat olleet tultuja Helsingin kulttuurihallinnossa jo pitkään. Tavallaan on ollut kyse uuden vuosituhanen ajan hengestä. Muiden maiden kokemuksia pystyttiin kunnolla hyödyntämään kuitenkin vasta kun niistä oli itse tehty kuvauksia, joihin voitiin keskustelussa viitata. Lyonista tehtyä kuvausta alettiin täällä kutsua ”Lyonin malliksi”. Vastaavasti omaa kehkeytyvää pilottia alettiin työnimenä kutsua ”Helsingin malliksi”, joka huonosta kuvausvoimastaan huolimatta jäi puhuntaan. Toinen edellytys omalle pilotille oli kerätä dataa kulttuurin kuluttamisesta Helsingissä ja osoittaa siten muutoksen tarpeellisuus. Helsingin mallia voikin pitää esimerkkinä modernista tiedolla johtamisesta. Kolmas ratkaiseva tekijä hankekokonaisuuden liikkeelle saamiseksi oli organisaation johdon sitoutuminen pilotin taakse. Ehkä tässä on peruseväitä tulevillekin vastaaville muutosvirityksille kulttuurikentällä. Varsinkin jos tähän liittyy aikaisempaa selkeämmät määrittelyt hankkeiden aikana kerättävästä tiedosta.

Helsingin mallin onnistumista ei voi eikä kannata mitata yksinomaan välittömällä tuloksilla kuten erilaisilla harrastusryhmillä, jotka ovat jääneet elämään hankekauden päätyttyä. Syvemmät vaikutukset syntyvät hitaasti vuosikymmenien saatossa, ainakin laajemmassa mittakaavassa. Pilottikaudella onkin ennen kaikkea tunnusteltu maaperää uudensuomalaiselle taidelähtöiselle osallisuusmallille. Opeteltu harjoitusradalla ajolinjoja, jotta jatkossa uskaltauduttaisiin ruuhkaliikenteeseen. Ratkaisevaa tulee olemaan, kuinka osallisuusajattelu juurtuu taidelaitosten ja niiden rahoittajien arkeen kuten tämän loppuraportin johdannossakin uumoillaan. Ainakin Helsingin kulttuuriavustusten uudistuksessa vuonna 2017 saatavuus ja osallisuus nostettiin avustuskriteereiksi.

Kulttuuri on keskeinen erottautumisen väline. Eronteot kulttuurin kuluttamisessa seuraavat näkyvimmin koulutusta ja tulotasoa. Mitä paremmassa sosiaalisessa asemassa, sitä enemmän arvostaa legitiimiä taidetta ja kulttuuria kuten mainiossa tutkimuksessa *Suomalainen maku* (Gaudeamus 2014) todetaan. Eronteot kulkevat myös toiseen suuntaan ja sen ovat Helsingin mallin jalkautujatkin joutuneet huomaamaan uskaltautuessaan pois omimmalta reviiriltään. Taiteeseen varauksellisesti suhtautuvia ei ole saanut mukaan projekteihin pelkillä kutsuilla. Alueeseen on pitänyt tutustua ensi alkuun kunnolla, luoda kontakteja. Taiteellista polkua on pitänyt loiventaa, madaltaa kynnystä erilaisilla ”sisäänheittäjillä”. Muodot tässä ovat vaihdelleet. On ollut kaupunkipuutarhaa, baarissa lauleskelua, halloween-naamioiden tekoa jne. Jalkautajat ovatkin palautteissaan korostaneet tekemisen prosessiluotoisuutta. On edetty vähitellen, rajoja tutkaillen. Luottamuksen ja näkemyksen synnyttyä on sitten päästy kiinni vaativampaan taiteelliseen ilmaisuun, erilaisten teosten rakentamiseen.

Kuinka tällaisesta toiminnasta syntyviä taiteellisia tuotoksia pitäisi sitten arvioida? Mitä niiltä voi odottaa, kun tuotantoihin on osallistunut – ammattilaisten ohjauksessa tosin – harrastajia? Hankkeissa tehtyihin teoksiin liittyy ulottuvuuksia, joita ei ulkopuolisten esityksistä suurillakaan areenoilla tavoita. Jotain joka liittyy kaupunginosaan, sen elämään. Tuotoksista välittyy usein viesti siitä, mitä tekijät ajattelevat lähiympäristöstään ja omasta suhteestaan siihen, vaikka epäsuorastikin. Ne ovat kohdealueistaan kumpuavaa näköistäidetta, jossa

muodon puutteet ilmaisussa korvautuvat sisällöllä. Kenties tästä rakentuu ”toisenlaisen taidemaailman” viehätys ja lumo. Niin tekijälle kuin katsojalle. Se on kuin kaleidoskooppi, jossa hahmo syntyy erilaisten palasten limittymisestä toisiinsa tekemisen tai tähdyksien prosessissa. Uudelleen ja uudelleen, erilaisena, muuttavana. Kiikaroinnissa voi peilata itseään ja kaupunginsa naapureihin, arvioida omaa positiotaan ja lähipiiriään muihin.

Palasia ja mausteita tähän toisenlaiseen taidekokemukseen tarjoilevat kaupunginosissa ne, joilla on tähän resursseja ja motivaatiota; harrastajat, aktiivit asukkaat järjestöineen ja palveluiden tuottajat ensi sijassa. Mahdollisia kaupunginosakohtaisia variaatioita seoksiin lienee lähes loputtomiin. Vain pieni osa paikallisesta potentiaalista on kuitenkin yleensä käytössä. Toistaiseksi.

Asukasaktiivien piiri on melkein kaikkialla kapea, vaikka sen merkitys hankkeiden tukena on paikoin ollut korvaamaton. Haaste onkin jatkossa innostaa tätä joukkoa ja luoda samalla lisää paikallisia kytkeytymisiä. Puhelinhaastatteluissa yllättävän moni asukas näki kulttuurityön vahvistavan aluetta. Myös Helsingin malliin suhtauduttiin hyvin positiivisesti, etenkin Jakomäessä, jossa ei ole omaa kulttuurikeskusta. Nuoret ja enemmän kulttuuria kuluttavat olivat paikalliskulttuurista vähiten riippuvaisia ryhmiä.

Alueiden sosiaalista pääomaa eivät ulkopuoliset tulokkaat kuitenkaan voi kasvattaa. Se ei ole vientitavaraa. Taidehankkeet voivat antaa vain lisämahdollisuuksia, sytykkeitä alueiden laajemmalle toimeliaisuudelle ja verkostoitumiselle. Paikallisten on aina itse tunnistettava esiin nousevat tilaisuudet. Kaupunginosat, joilla verkostorakenteita ja traditioita tällaiseen jo on, ovat luonnollisesti muita paremmassa asemassa.

Kolmivuotisen lähiöseikkailun lopputuleman taidelaitoksille voisi tiivistää kahteen pääkohtaan. On osattava luoda polun alku, jolle taiteesta vähemmänkin kiinnostuneet helposti uskaltavat. Minne kaikkialle taidepolku sitten kiemurteleekin, se jääköön myös kulkijoiden varaan. Polkua ei kannata etukäteen piirtää kartalle liian tarkaksi. Aina kuitenkin on muistettava, että edetään taide edellä. Osallisuus ei ole ristiriidassa taiteen ja luovuuden kanssa. Tässä se on osa sitä. Toisaalta on pyrittävä valjastamaan kaikki mahdolliset alueiden resurssit tämän polun raivaamiseksi. Rakennettava kytköksiä, löydettävä avainkontaktit. Liittouduttava myös kulttuuriväen kanssa keskenään. Onnistuminen palkitaan taiteenalan legitimitetin laajentumisella, ehkä oman taidegenrenkin ja yleisötyön vähittäisenä muutoksena. Erilaisena kohdealueensa näköisenä taidemaailmana, ymmärryksenä taiteen monikasvoisesta roolista ja suhteesta ympäröivään todellisuuteen. Ymmärryksenä, ettei kenelläkään ole monopolia yksin määrittellä taiteen perimmäistä olemusta.

Ari Tolvanen, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala, yleiset kulttuuripalvelut

*”Vaikka taiteilijat olisivat kansainvälisiä ja teokset teemoiltaan globaaleja, taidemaailman valtavirta keskustassa sijaitsevina tiloineen ei helposti avaudu lähio-
produktioille. Ovatko yhteisölliset, paikallisesti tuotetut teokset siis tuomittu taidemaailman ghettoon? Vai pitäisikö ajatella, että ne luovat toisenlaista taidemaailmaa, jossa prosessit kasvavat orgaaniseksi osaksi paikallista julkisuutta ja kulttuurista yhteismaata? Maunulan kokemuksen pohjalta m-cult kartoittaa jälkimmäistä vaihtoehtoa, jossa taidetoimijuus rakentuu yhdessä tuotettujen ja jaettujen kulttuuristen resurssien (commons) varaan.”*

– M-cult

Vuosina 2016-2018 jalkautuivat helsinkiläiset taidelaitokset kaupungin tuella esikaupunkeihin rakentamaan uusia toimintamalleja vähän kulttuuria harrastavien mukaan vetämiseksi taiteen kentille. Tässä niin sanotussa Helsingin mallissa luotiin myös erilaisia kaupunginosakohtaisia yhteistyön rakenteita taideväen ja paikallisten kesken. Loppuraportissa nostetaan esille eri osapuolten kokemuksia pilottikaudesta. Raportin tarkoitus on antaa tukea vastaavan tyyppisille alueellista osallisuutta tavoitteleville kulttuurihankkeille. Kaupungin strategiaan on kuulunut keskeisesti eri alueiden tasapainoinen kehitys. Helsingin malli on osa kulttuurin- ja vapaa-ajan toimialan panostusta tämän tavoitteen saavuttamiseksi.